

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ У КИЇВСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ ІНСТИТУТІ В ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД (40–50-ті РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ)

Свінціцький І.А., Джума К.А.

Національний медичний університет імені О.О.Богомольця, м. Київ, Україна

Ключові слова: науково-дослідна робота студентів, Київський медичний інститут, студентське наукове товариство, історія медицини, післявоєнний період

Роки Другої Світової війни були для Київського медичного інституту (КМІ) періодом надзвичайно важких випробувань. Одночасно постали завдання захисту Батьківщини і підготовки майбутніх поколінь лікарів. У перші ж дні війни було мобілізовано на фронт велику кількість викладачів, які обороняли нашу країну від нападу німецьких військ, а інші їх колеги були евакуйовані до Харкова, а згодом до Челябінська, де займалися навчальною, науковою, організаторською та лікувально-консультативною роботою.

Розпочата війна стала важким життєвим випробуванням й для студентів-медиків. Навчання та наукову діяльність вони поєднували із заготівлею вугілля на зиму, боротьбою з епідеміями тифу в складі санітарних бригад, нічними чергуваннями на станціях швидкої медичної допомоги. В евакуації та вже після повернення до рідного Києва їм довелося невтомно вирішувати численні питання військової медицини [7, 20].

Так було перегорнуто чергову сторінку в славетній історії Клінічного товариства студентів-медиків Імператорського університету Св. Володимира – першого на теренах колишньої Російської імперії наукового об'єднання майбутніх лікарів. Через 60 років з дня свого заснування на той час вже студентське наукове товариство (СНТ) Київського медичного інституту мало пройти кризу вогняну кузню для того, щоб із новими крилами і хоробрим серцем впевнено продовжувати крокувати вперед до досі ще нескорених вершин [22].

Післявоєнна епоха з її жорсткими порядками і вимогами поставила нові завдання перед колективом і вихованцями нашої Alma mater. Потрібно було у короткі терміни відновити та налагодити навчально-методичну, лікувальну і наукову роботу на кафедрах, що було дуже важкою задачею, адже після реевакуації 7 листопада 1943 року їх приміщення знаходились у вкрай занедбаному стані, а клініки кафедр факультетської педіатрії та хірургії санітарно-гігієнічного факультету були повністю зруйновані. Згоріла будівля Київського університету, де до початку війни розмішувалися 14 теоретичних кафедр, лабораторії та кабінети медінституту. Розграбовано найцінніше устаткування, апаратуру, наочне приладдя, наукову та навчальну літературу. Спалено бібліотеку, зруйновано більшість клінік, два гуртожитки. Лабораторне обладнання під час

евакуаційного перевезення частково або повністю пошкодилось, віварій було знищено, ремонту потребували меблі, опалювальна система, мережа електропостачання. Деякі кафедри (латинської мови, гігієни харчування, медичної хімії) протягом п'яти років взагалі не мали своїх власних приміщень і проводили практичні заняття в аудиторіях кафедр фізики, загальної гігієни та біоорганічної хімії, що суттєво ускладнювало навчальний процес. Не вистачало продовольства, ліків, білизни, посуду, стільців, столів, підручників, навчальних посібників. Крім того, недостатня площа і непристосованість лабораторій, відсутність необхідного обладнання, витяжних шаф, реактивів значно гальмувало виконання плану науково-дослідної роботи з теоретичних та гігієнічних дисциплін. Дещо ліпшими виявились умови проведення наукової роботи в клініках, що було пов'язано з "переповненням ліжок клінічним матеріалом", як це відмічав у своєму звіті завідувач кафедри акушерства та гінекології №1, професор О.Ю. Лур'є.

Втім й у таких надзвичайно складних умовах керівництво, співробітники та студенти Київського медичного інституту проявили неабияку стійкість і лідерські якості, адже першими серед усіх вищих навчальних закладів міста розпочали навчальний процес. Вже за три роки напруженої праці були відновлені функціонуючі ще до війни та засновані нові структурні підрозділи, організовані клінічні бази. На кінець 1946/1947 навчального року в інституті налічувалось 52 кафедри, на яких була розгорнута багатогранна діяльність. Були створені всі необхідні умови для реалізації навчальних планів, проведення екзаменаційних сесій, виробничих літніх практик, наукових конференцій. Викладачі клінічних кафедр широко здійснювали лікувально-консультативну роботу, до якої активно залучалась й молодь. Так, за даний навчальний рік співробітниками кафедри госпітальної хірургії було проведено 656 операцій, з них за участі студентів – 570, а на кафедрі дитячої хірургії майбутні лікарі самостійно виконали 2379 перев'язок, 47 переливань крові, 227 гіпсових робіт і багато інших маніпуляцій. Слід відмітити, що в цей період в інституті велика увага приділялась забезпеченню навчального процесу необхідним приладдям і посібниками. На теоретичних кафедрах були розширені та поповнені анатомічні музеї, колекції мікроскопічних препаратів, придбані муляжі та

наочні таблиці, укомплектовано бібліотеку. При кафедрі нормальної анатомії функціонував антропометричний кабінет, фотолабораторія і навіть кімната для рентгенустановки. Кафедра фармакології на чолі з професором О.І. Черкесом відзначилась активною видавничою та науковою діяльністю: за один рік підготовлено підручник і довідник з фармакології, надруковано десятки оглядових та експериментальних статей у фахових виданнях.

Варто відзначити стрімке відродження студентської науки: на кафедрах організувались науково-практичні гуртки – центри діяльності студентського наукового товариства КМІ, де молодь отримувала можливість виконати свої перші дослідження: або ж реферативного характеру з вивченням об'єкту наукового пошуку в бібліотеках, або ж власні експериментальні роботи, клінічні спостереження. Однак, на жаль, існувала ще одна проблема: навчальні заняття розпочинались о восьмій годині ранку і тривали аж до шостої вечора, тому гуртківцям доводилось займатися улюбленою справою лише пізно ввечері.

Внутрішньокафедральний спосіб організації наукової роботи студентів був настільки ефективним і популярним, що на деяких кафедрах функціонувало аж до чотирьох гуртків за різними напрямками. Згодом на кафедральних конференціях доповідалися результати цієї праці. План роботи гуртків затверджувався на початку навчального року і включав теоретичні та практичні заняття. Таким чином студенти поглиблено опановували основи своєї майбутньої професії [8].

Протягом тривалого часу не функціонували гуртки на кафедрах фізики, загальної та шкільної гігієни, гігієни харчування, латинської мови, загальної хімії, патологічної анатомії та фізіології, судової медицини, організації охорони здоров'я, історії медицини. Саме в цих структурних підрозділах було найбільш скрутне положення із матеріально-технічним забезпеченням, а приміщення перебували у найгіршому стані, тому цілком зрозумілим є повільний розвиток студентської науки за вказаними напрямками.

Вже у 1945 році товариство відновило свою діяльність за централізованим типом, із сформованим апаратом Правління і виокремленням відділень суспільних, медико-біологічних, клінічних і гігієнічних наук. У звіті зазначається: *“В задачі Президіума в этот период входила организация новых и перерегистрация старых кружков”* [8]. В цьому році науковою роботою займалися 373 студенти на 21 кафедрі, щоправда, лише на двох з них молоді науковці виконували самостійні експериментальні дослідження: біології (вивчали вплив ефірних масел цибулі, часнику і гірчиці) та мікробіології (проводили експерименти над пеніцилінрезистентними формами стафілокока).

Помітною подією в житті товариства стала зустріч його членів 26.12.1945 року з відомим вченим-гельмінтологом академіком К.І.Скрябіним. Вона символізувала турботу старшого покоління вчених про формування молоді зміни [20].

5–6.04.1946 року вперше після закінчення війни відбулася VI наукова студентська конференція. Цю традицію було започатковано ще у 1936 році, коли невеликі кафедральні та секційні студентські семінари для ширшого обміну науковими досягненнями об'єдналися в одне велике

свято студентської науки [15]. Проте доповідей на ній було в десятки разів менше, ніж сьогодні – лише 13: експериментальних – 6, клінічних – 4, реферативних – 3 [7]. В цьому ж році зусиллями гуртківців кафедри мікробіології була проведена конференція, присвячена пам'яті видатного імунолога І.І.Мечникова, та науковий форум до 100-річчя з дня відкриття Е.Дженнером вакцини проти натуральної віспи.

Вимоги, які ставилися в ті часи до студентської наукової діяльності, були досить суворими, і незважаючи на те, в яких умовах доводилось працювати Правлінню в перші післявоєнні роки, партійний комітет оцінив його роботу таким чином: *“Медленно перестраивает в этом году свою работу Правление НСО, не привело в чёткую форму свою документацию, не имеет своего постоянного рабочего места и длительное время было не в полном составе (без председателей педиатрической и акушерско-гинекологической секции). Исходя из вышесказанного, партийный комитет постановляет:*

- *рекомендовать учёным советам заслушать в течение января-февраля доклады научных руководителей секций и принять меры по улучшению работы секций;*
- *рекомендовать профильным методическим комитетам обсудить научную тематику студенческих кружков кафедр, входящих в состав соответствующих методических комитетов;*
- *обязать всех заведующих кафедр создать условия для работы кружка (рабочее место, необходимые материалы) и непосредственно руководить кружком;*
- *в ближайшее время создать кружки на тех кафедрах, где их ещё нет;*
- *обязать членов партийного бюро факультетов, ответственных за научную работу, принимать непосредственное участие в работе НСО;*
- *обязать комсомольскую и профсоюзную организации планировать свою работу так, чтобы максимально высвободить время студентов для их работы в научных кружках;*
- *обязать комсомольскую и профсоюзную организацию пропагандировать научную студенческую работу и содействовать привлечению студентов в кружки;*
- *научному студенческому обществу расширить и разнообразить свою работу с тем, чтобы превратить общество в массовую творческую организацию студентов;*
- *научному студенческому обществу до конца января провести отчётно-перевыборные собрания всех секций и правления НСО института;*
- *провести в конце января секционные конференции;*
- *провести в конце марта очередную 7 научную студенческую конференцию КМИ и пригласить на неё студентов других городов страны”* [9].

Тоді всі розуміли, що для відновлення потенціалу наукових шкіл і забезпечення інституту висококваліфікованими науково-педагогічними кадрами необхідно розвивати та підтримувати студентську науку.

Повна картина діяльності товариства відкривається перед нами й у 1947/1948 навчальному році. Тоді головою Правління був професор О.І.Черкес, членами Правління – професор К.Ю. Кострюкова, професор В.М. Слонімська, доцент Пріцкер та студенти Гаріна, Крупник, Крижановський, Березовський. На початку року на організаційному засіданні Правління був затверджений статут, згідно з яким в його структурі передбачалось функціонування трьох секцій: клінічної (керівник – професор Г.М. Лопатін), теоретичної (керівник – професор Д.Л. Фердман), санітарно-гігієнічної (керівник – академік О.М. Марзєєв). Така форма організації роботи дозволяла ефективно координувати діяльність гуртків і вважалася доцільнішою, ніж факультетська. Секції об'єднували 468 студентів, які працювали у 37 гуртках. Крім того, керівництво товариства впорядковувало облік дійсних членів: на наступних трьох засіданнях на основі характеристик керівників гуртків до наукового об'єднання було прийнято 106 гуртківців, яким були видані відповідні членські квитки [1]. Всього ж за цей рік було проведено 8 пленарних засідань, на яких неодноразово обговорювались принципи та методика організації роботи гуртків, заслухані звіти секретарів секцій, рекомендовані на наукову роботу найкращі випускники [10].

Головною ідейною лінією молодіжне об'єднання вважало перехід від реферативної на самостійну експериментальну або клінічну наукову діяльність. Особливого успіху в цьому напрямі досягла клінічна секція, яка складалася із 308 членів з 23 гуртків. Студенти, які займалися на найкращих кафедрах секції (факультетської хірургії, нервових хвороб, психіатрії, пропедевтики терапії, факультетської терапії, шкірних і венеричних хвороб), вже давно самостійно проводили дослідження, асистували на операціях, брали участь у клінічних розборах хворих і вивченні етіології та патогенезу таких поширених захворювань, як гіпертонічна хвороба та інфаркт міокарда.

Дещо гіршою була ситуація на теоретичній секції: у 9 гуртках працювало 96 осіб. Молоді науковці на кафедрах гістології, топографічної анатомії, фізіології проводили лише наукову роботу реферативного характеру. Проте, наприклад, всі 10 студентів-біохіміків мали власні експериментальні теми, з якими регулярно виступали на студентських конференціях. Добре працювали й фармакологічний та анатомічний гуртки. Так, на кафедрі фармакології студенти займалися вивченням впливу барбітуратів на активність ферментів головного мозку, а також дослідженням впливу фітонцидів на пероксидазну зернистість лейкоцитів, результати яких поповнили скарбницю світових імунологічних знань. А на кафедрі анатомії, яку очолював професор М.С.Спіров, молоді науковці вивчали вегетативну нервову систему та морфологію внутрішньоорганної лімфатичної системи.

До складу санітарно-гігієнічної секції входило лише 5 гуртків, у яких працювало 67 осіб. На більшості кафедр цього профілю взагалі не було гуртків, а експериментальні дослідження студенти проводили лише на кафедрі мікробіології (вивчали роль додаткових подразників у розвитку імунітету) та епідеміології (досліджували імунобіологічні зсуви крові, що підлягала профілактично-

му фагоцитуванню). На кафедрі гігієни праці молодь опрацьовувала літературу з промислового отруєння свинцем, а на кафедрі комунальної гігієни займалася санітарною оцінкою різних відділень лікарень та споруд громадського призначення [1].

Велика увага приділялася членами Правління видавничій справі. В цьому році вперше вийшла з друку настижна газета, відповідальним редактором якої був Лозовський. На її сторінках висвітлювались підсумки роботи організації, інформація про студентські конференції, досягнення найкращих гуртків і недоліки роботи найгірших. Газета мала видаватися щомісячно, однак, у зв'язку з деякими технічними проблемами, надруковано лише 2 номери. Замість неї була організована дошка об'яв, де старости гуртків повідомляли про чергові засідання. Також був опублікований бюлетень студентських робіт за 1946-1948 роки, який щороку видавався ще до війни [7, 20]. Деякі гуртки мали власну періодику: гурток при кафедрі біології двічі на рік друкував журнал "Біолог".

Одним із першочергових завдань Правління була організація щорічних студентських конференцій. Товариство провело 3 загальноінститутські та 4 секційні наукові форуми, зокрема VII наукову студентську конференцію. Також на більшості кафедр відбулися семінари і засідання гуртків, присвячені підсумкам діяльності радянської системи охорони здоров'я за 30 років.

Цікаво відмітити, що всі студентські наукові заходи були приурочені визначним політичним подіям або ж пам'яті відомих вчених: II міська науково-студентська конференція – 30-річчю Великої Жовтневої соціалістичної революції; конференція на кафедрі педіатрії – життю і діяльності академіка В.П.Філатова; науковий семінар на кафедрі біохімії – життю і діяльності академіка О.М.Баха.

Окремо в інститутському звіті висловлюється подяка за підтримку молодіжної науки найкращим керівникам студентських наукових гуртків: М.С.Спірову, С.І.Винокурову, К.Ю.Кострюковій, С.Т.Новицькому та О.М.Хохол [1].

Надзвичайно приємно цитувати рядки вступних слів звіту про роботу наукового студентського товариства Київського медичного інституту імені академіка О.О.Богомольця за 1948/1949 навчальний рік: *"В течение 1948–1949 учебного года значительно возрос интерес студентов к самостоятельным научным, экспериментальным и клиническим исследованиям. Возрос авторитет НСО и тяга к нему студенчества. Работа НСО стала в центре внимания дирекции, учебной части, партийной, комсомольской и профсоюзной организации, а также руководителей кафедр"* [11]. Велику увагу студентській науці приділяло Міністерство освіти СРСР, на основі наказів якого було проведено реорганізацію студентських наукових товариств, введено єдину облікову картку члена організації, члени Правління були відряджені до Москви та Ленінграду для ознайомлення з досвідом організаційної та наукової роботи своїх колег.

У цьому році очолював товариство член-кореспондент АМН СРСР, професор О.І.Черкес, а членами Правління були професор В.М. Слонімська, професор В.П. Рудін (керівники клінічної секції), доцент С.І.Осипова (керівник теоретичної секції), професор С.С.Познанський (керівник

санітарно-гігієнічної секції), студенти Березовський, Старчак, Крижановський, Мкламуд.

На початку навчального року на спільному засіданні Правління, представників комсомольської та профспілкової організацій був затверджений план роботи наукового об'єднання, основними положеннями якого були:

- подальше покращення якості роботи гуртків і залучення більшої кількості студентів до роботи в товаристві;
- читання лекцій, що будуть популяризувати досягнення сучасної біологічної науки і медицини;
- систематичне проведення загальноінститутських (щосеместрово) та факультетських студентських наукових конференцій;
- підготовка чергового збірника студентських наукових робіт;
- створення гуртків на всіх кафедрах;
- систематичний контроль за виконанням планів Правління [11].

Станом на 1 січня 1949 року членами наукового об'єднання була 471 особа (санітарно-гігієнічна секція – 76, клінічна медицина – 280, теоретична медицина – 115) з 38 гуртків. За рік проведено 9 зборів Правління. Доповіді професора О.І.Черкеса про роботу організації були двічі заслухані на засіданнях Вченої ради інституту.

За цей період на засіданнях гуртків зроблено 138 доповідей, найкращі з яких (5 історичних, 14 експериментальних, 10 клінічних, 2 гігієнічні, 3 реферативні) були представлені на VIII загальноінститутській студентській конференції (грудень 1948 р.), медичній секції III міської студентської наукової конференції, присвяченої 30-річчю ЛКСМУ (жовтень 1948 р.), медичній секції IV міської студентської наукової конференції, присвяченої 30-річчю ЛКСМУ (квітень 1949 р.). Крім того, Правлінням товариства були організовані ряд наукових форумів, присвячених пам'яті видатних організаторів, лікарів, науковців: професора О.А. Киселя, академіка М.Ф. Гамалії, академіка В.П. Філатова, професора В.О. Беца, професора І.М. Сеченова, академіка І.В. Мічуріна, професора С.В. Кравкова, академіка О.М.Северцова [12].

У 1949/1950 навчальному році наукова активність студентів КМІ продовжувала зростати і розвиватись. Широке залучення молоді до роботи в наукових гуртках сприяло підвищенню якості підготовки лікарів, а також їх спеціалізації ще зі студентських років. Правлінням спрямовувало діяльність гуртків і наукового об'єднання на вміле поєднання теоретичної розробки питань з розв'язанням конкретних практичних задач. У звіті зазначається, що саме в цей період значно підвищився інтерес студентів до самостійних експериментальних і клінічних досліджень [2].

На початку навчального року на спільному засіданні Правління товариства і рад секцій, а також представників комсомольського комітету та студентського профкому був прийнятий план роботи, основними положеннями якого були оптимізація діяльності гуртків, проведення у кожному семестрі загальноінститутських і факультетських науково-практичних молодіжних конференцій, тематичних наукових форумів (“Гіпертонічна хвороба”, “70-річчя відкриття вітамінів”), популяризація досягнень вітчизняної медици-

ни, організація в бібліотеці КМІ виставки студентських наукових робіт за 1948–1950 роки, підготовка відповідного збірника, регулярне видання (кожні півтора місяці) настінного “Бюлетеню СНТ”, підготовка до міського конкурсу студентських наукових робіт, періодичні звіти рад секцій та Правління на загальних зборах членів організації.

Станом на 1 січня 1950 року в гуртках працювало 525 студентів, 50 з них були членами товариства, а на кінець навчального року – 678 і 97 осіб відповідно. Функціонувало 42 гуртки: 14 теоретичних, 21 клінічний, 7 гігієнічних, на засіданнях яких було заслухано 225 реферативних доповідей [13].

Найкращим був визнаний гурток кафедри фізіології, яким керував професор Г.В.Фольборт, завдяки регулярному проведенню “хірургічних семінарів”, так званої вівісекції, організації дослідів на теплокровних тваринах з моделюванням хронічного експерименту та виданню настінної газети “Фізіолог”.

За рік було проведено 15 засідань Правління, на яких обговорювались питання поточної діяльності товариства, звіти секцій та гуртків. Двічі відбулися загальні збори, де викладачі та гуртківці ділились власним досвідом роботи, а керівництво організації звітувало про проведені наукові форуми [2].

Важливою подією була доповідь про результати діяльності молодіжного об'єднання професора О.І.Черкеса на Вченій раді інституту 24.11.1949 року. Робота товариства була високо оцінена, також були окреслені подальші вектори його розвитку та запропоновані заходи щодо усунення виявлених недоліків. Крім того, було обговорено питання про створення спеціального фонду для преміювання найкращих студентів-науковців книгами, грамотами, закордонними відрядженнями.

За звітний період було організовано понад 10 факультетських і тематичних наукових форумів, зокрема конференцію педіатричного факультету, присвячену пам'яті засновника товариства професора О.А. Киселя [13].

7.03.1950 року відбулася звітно-виборча конференція, на якій був обраний новий склад Правління. В основу його структури і роботи був покладений принцип максимального залучення студентів до організаційного керівництва молодіжним об'єднанням, тоді як провідні професори запрошувалися виключно як наукові консультанти. Дане рішення підняло студентську науку на якісно новий рівень, сприяло самореалізації студентів-медиків, адже у ранній післявоєнний період (1945-1950 роки) головою був професор О.І. Черкес, а членами Правління – не лише студенти, а й професори та доценти.

Першим науковим керівником товариства було обрано професора Р.Ю.Кольнер, яка протягом наступних 6 років незмінно допомагала своїми цінними порадами молоді, науковими керівниками секцій – професорів В.М. Слонімському і С.С.Познанського, доцента С.І. Осипову, головою Правління – студента Скорика, заступником – студента Березовського, секретарем – студента Я.Блюміна. У квітні 1950 року із складу клінічної секції була відокремлена педіатрична секція, яку курувала професор В.Г. Балабан [2].

У 1950/1951 навчальному році головою Ради був Ф.Трінус, заступником голови – Старосельський, секретарем – Я. Блюмін; відповідальними за факультетські секції:

Черкаська (секція лікувального факультету, науковий керівник – професор В.М. Слонімска); І. Нікберг (секція санітарно-гігієнічного факультету, науковий керівник – професор С.С.Познанський); Жулдибін (секція педіатричного факультету, науковий керівник – професор О.В. Черкасов); членами Ради: Крейдич, Кузьмичев, Шульга; керівник теоретичних гуртків – доцент С.І.Осипова [3].

Організаційна робота будувалась за факультетським принципом. За кожним факультетом були закріплені кафебри, гуртки яких й входили до складу факультетської секції. Ними керували ради секцій, які обирались на загальних зборах товариства.

За цей рік Радою було проведено 18 засідань, на яких обговорювались і затверджувались семестрові плани її роботи, а також рад секцій, приймалися рекомендовані до вступу до організації, розглядалися і рекомендувались кандидатури студентів-випускників на наукову роботу. Як й в попередні роки, заслуховувались звіти старост гуртків. На окремих засіданнях обговорювалась підготовка до XI наукової студентської конференції, відбирались найкращі роботи на міський конкурс студентських наукових робіт. Підіймалися питання популяризації студентської науки шляхом висвітлення роботи товариства в інститутській пресі та організації абонементу студентських наукових робіт у бібліотеці інституту [14].

У 48 гуртках працювало 818 осіб, найбільш активні з яких (215) були членами наукового об'єднання.

Ще сильніше набирала оберті наукова робота, а її глибина та відповідність тогочасним нагальним проблемам охорони здоров'я вражає. Тематика наукових досліджень гуртків охоплювала як спеціальні питання клінічної медицини ("Рак шлунка за матеріалами клініки за 30 років", "Деякі випадки лікування сном нервових захворювань", "Периферійний кровообіг при лікуванні облітеруючого ендартеріїту нікотиновою кислотою", "Аналіз мертвонароджуваності за матеріалами народжуваності за 1950 рік"), так й експериментальні розробки ("Вплив фармакологічного сну на перетворення сульфамілідів у організмі тварин", "Метод умовних рефлексів у промисловій токсикології", "Про вплив довготривалої анемії на розвиток виснаження ЦНС"). Приємно відзначити, що виконання цих робіт наприкінці року майже повністю було завершено.

Неодноразово у звітах згадуються досягнення кафедри марксизму-ленінізму, яка за кількістю гуртківців була лідером як у минулих, так й в наступних роках. Кафедра виявилась рекордсменом за кількістю доповідей (47) і проведених внутрішньокафедральних конференцій (4) [3].

Рада молодіжного об'єднання досягла у порівнянні із попередніми роками успіхів у сфері організації наукових форумів – разом із загальноінститутськими конференціями було проведено I Об'єднану конференцію наукових студентських товариств санітарно-гігієнічного факультету Київського медичного інституту і Ленінградського санітарно-гігієнічного медичного інституту (ЛСГМІ). На форумі було заслухано 14 доповідей, серед яких були дві, що особливо нас зацікавили: "Досвід роботи санітарно-гігієнічної секції студентського наукового товариства КМІ" та "Досвід роботи СНТ Ленінградського санітарно-гігієнічного медичного інституту". Такий вид взаємодії

був прообразом проведення нинішніх з'їздів організаторів студентської медичної науки, що є надзвичайно важливим аспектом налагодження ефективної співпраці за різними напрямками діяльності [14].

У цьому знаковому для організації році (вона готувалась зустріти свій 70-річний ювілей) був закладений фундамент участі студентів інституту в наукових форумах інших вищих медичних навчальних закладів: Тбіліського медичного інституту, біологічного факультету Київського державного університету тощо. Рішенням спеціальної комісії студент Крижановський був делегований до Москви для участі у роботі II Всесоюзної студентської конференції.

Радою наукового об'єднання була проведена велика робота з підготовки до XI інститутської студентської конференції, яка була перенесена на вересень 1951 року, в зв'язку із святкуванням 110-річчя закладу і 70-річчя товариства. Спеціальностворена комісія з організації конференції розіслала запрошення усім медичним інститутам УРСР, Москви, Ленінграда, Тбілісі, Єрвана.

За рік проведено 6 міжкафедральних наукових форумів: конференції педіатричних кафедр, присвячені життю та діяльності професора М.П. Гундобіна та вченню академіка І.П. Павлова, конференцію педіатричного факультету, приурочену виборам до Верховної Ради УРСР, конференцію на кафедрі мікробіології до 30-річчя з дня смерті Д.Й. Івановського, конференцію наукових студентських гуртків кафедр хірургічного профілю до 140-річчя з дня народження професора М.І. Пирогова. Також відбулися курсові конференції, присвячені академіку І.П.Павлову [3].

Щороку товариство формувало спеціальну комісію з відбору найкращих наукових робіт на міський студентський конкурс. Всі п'ять поданих праць були відзначені нагородами і грамотами.

Не переставали друкуватися матеріали конференцій, журнали "Біолог", "Студент-педіатр". Найкращі студентські наукові роботи були опубліковані у журналі "Врачебное дело". Значним досягненням було отримання білетенями організації позитивної оцінки на Всеукраїнському конкурсі друкованих видань вищих навчальних закладів УРСР.

За цей навчальний рік Радою були відзначені гуртки таких кафедр:

- марксизму-ленінізму – за залучення великої кількості студентів до наукової роботи;
- біохімії – за найбільшу кількість самостійних експериментальних робіт;
- нормальної фізіології та нормальної анатомії – студентські роботи оголошені найкращими на міському конкурсі студентських робіт;
- фармакології – за відмінну організацію наукової роботи та оригінальність досліджень;
- мікробіології – за проведення на високому рівні кафедральної конференції;
- нервових хвороб, факультетської та госпітальної педіатрії – за систематичність клінічної роботи гуртківців, актуальність їх наукових розробок.

Черговим нововведенням стало формування бюро із зв'язків з випускниками інституту, які працювали на

периферії, та розробка 11 науково-популярних лекцій для учнів середніх шкіл. Секція санітарно-гігієнічного факультету активно проводила бесіди із батьками з питань виховання гігієнічних навичок у дітей [3].

На 1951/1952 навчальний рік перед Правлінням товариства стратегічним завданням було популяризувати його роботу в засобах масової інформації не лише інституту, а й міста, підвищувати рівень власних видань, зокрема “Бюлетеня СНТ”.

Приділялась особлива увага розширенню кордонів міжрегіонального молодіжного наукового співробітництва, підтримувались тісні зв'язки з медичними інститутами усіх республік Радянського союзу.

У 1952/1953 навчальному році знову була реорганізована структура товариства. Тепер до його складу входило 8 секцій: терапевтична, хірургічна, акушерсько-гінекологічна, педіатрична, гігієнічна, фізіологічна, суспільних дисциплін та фізико-хімічна. Науковим керівником була професор Р.Ю. Кольнер. До Ради входило 13 членів. Її очолював студент 4 курсу І.Бобрик, заступником був студент 1 курсу Муратов, секретарем – студент 4 курсу Хоменко. До Ради вперше були включені голови комітету комсомольської та профспілкової організацій студентів КМІ [4].

Партійне керівництво чітко ставило перед товариством завдання: *“Воспитать врача-общественника для подготовки научных кадров из числа наших студентов, чтобы студенты научились самостоятельной разработке научной литературы, овладели основными принципами эксперимента и клинического наблюдения, и широко пропагандировать среди студенчества научную работу”* [4]. Не менш уважно воно наглядало за роботою організації, адже розуміло, що саме в ньому сконцентрований весь інтелектуальний потенціал, який згодом буде складати науково-педагогічне ядро інституту.

У 44 гуртках працювало 806 студентів, з них членами наукового об'єднання були 228 осіб. Як й сьогодні, до товариства приймалися лише ті студенти, які хоча б один раз доповідали на конференції та мали рекомендацію від кафедри. Загалом відбулося 190 засідань гуртків, на яких було заслухано 270 доповідей. На 17 пленарних засіданнях Ради розглядалися аналогічні з попередніми роками організаційні питання [16].

Успішно були проведені багато наукових форумів: XII інститутська конференція, присвячена XIX з'їзду КПРС (19 доповідей представників КМІ, 9 виступів студентів з Харківського, Вінницького, Горьківського, II Московського, Станіславського, Ризького, Сталінського медичних інститутів); IX наукова студентська конференція санітарно-гігієнічного факультету (9 доповідей), на якій майбутній ректор Є.Гончарук блискуче виступив на тему: *“Вплив фтору на білковий обмін у білих шурів при вживанні води з різним вмістом фтору”*; конференція фізіологічної секції; 2 конференції кафедри марксизму-ленінізму; II Об'єднана конференція СНТ санітарно-гігієнічного факультету КМІ та ЛСГМІ. Члени товариства взяли участь у науковій студентській конференції Станіславського медичного інституту і традиційно представляли навчальний заклад на міському конкурсі студентських наукових робіт (7 осіб) [17].

За підсумками роботи гуртків за рік Рада відзначила найкращі з них: кафедри марксизму-ленінізму, біохімії, нормальної фізіології, фармакології, біології, нормальної анатомії, мікробіології, гігієни праці.

З кожним роком збільшувалась кількість видань товариства: вийшло з друку 3 номери газети “Бюлетень СНТ”, збірники матеріалів конференцій, машинописні журнали “Біолог” №4, “Фізіолог” №1, “Педіатр” №2, фотобюлетень фізіологічної секції. Підготовлений фотостенд організації, присвячений XIX з'їзду КПРС. Широко висвітлювалась робота наукового об'єднання не лише в інститутській пресі, а й в міських газетах “Правда України”, “Вечірній Київ”, “Вечірній Ленінград”, журналі “Тігієна і санітарія” [4].

У 1953/1954 навчальному році товариство працювало у складі 7 секцій: терапевтичної, хірургічної, акушерсько-гінекологічної, педіатричної, санітарно-гігієнічної, суспільних наук, фізіологічної та фізико-хімічної. Очолював Раду І.Бобрик, заступником був Муратов, секретарем – Хоменко. До неї входило ще 8 студентів, які керували відповідними секціями, представники від комсомольської та профспілкової організації. Науковим керівником була професор Р.Ю. Кольнер [18].

В інституті працювало 58 гуртків, в яких налічувалось 585 студентів (членів товариства – 190). За рік проведено 17 засідань Ради, на яких вирішувались різні організаційні питання, приймалися нові члени.

Рада організувала 2 великі наукові форуми: XIII загальноінститутська конференція присвячувалась 60-річчю з дня смерті З.П.Соловйова, а XIV загальноінститутська конференція – 300-річчю возз'єднання України та Росії, де на 2 пленарних і 3 секційних засіданнях було заслухано 35 доповідей, зокрема учасників з інших міст: Москва – 1, Ленінград – 2, Рига – 1, Мінськ – 1, Кишинів – 2, Тбілісі – 2.

Представники КМІ взяли участь у роботі III Всесоюзної конференції студентів вищих медичних навчальних закладів, де одна з доповідей була нагороджена дипломом першого ступеню і премією в 400 рублів; конференцій у Харкові, Одесі, Єревані [5].

У 1954/1955 навчальному році радикальних змін у структурі товариства не відбулось, воно працювало у складі 8 секцій, як й в попередні роки. Науковим керівником Ради була професор Р.Ю. Кольнер, секції суспільних наук – доцент І.М. Іванов-Потьомкін, хірургічної секції – професор І.Г. Туровець, стоматологічної секції – професор І.А. Новик, гігієнічної секції – професор С.С. Дяченко, теоретичної секції – професор М.І. Путилін, терапевтичної секції – доцент Т.І.Мазуренко, педіатричної секції – доцент А.В. Зельдич, акушерсько-гінекологічної секції – доцент Г.О. Камаєв. У звіті не зазначається, хто із студентів входив до Ради товариства. Відомо, що засідання Ради відбувалися двічі на місяць. Проведена XV загальноінститутська конференція, присвячена пам'яті З.П. Соловйова. На 2 пленарних і 4 секційних засіданнях було заслухано 44 доповіді. 8 робіт були представлені на міському конкурсі студентських наукових робіт, 2 з них відзначені грамотами Міністерства освіти СРСР [6].

У 1955/1956 навчальному році функціонувало 56 гуртків, в яких працювало близько 1000 осіб (членів това-

риства – 180). Студенти виконали 230 робіт, 100 з них – експериментальні. Було проведено 7 секційних конференцій, 3 тематичних, присвячених І.М.Сеченову, І.В. Мічуріну, Л. Пастеру, і XVI загальноінститутській, приурочену 75-річному ювілею наукового об'єднання, на якій заслухано 53 роботи. На жаль, не всі секції працювали однаково продуктивно на форумі: з гарної сторони відзначився стоматологічний напрям, а до складу секції суспільних наук входила лише одна кафедра – історії КПРС [19].

В кінці ж цього періоду була проведена звітно-вибірча конференція, на якій було обрано новий склад Ради, а науковим керівником призначено професора С.С. Дяченка.

Партійний комітет дуже високо оцінив наукову діяльність студентів: *“Даже сравнивая сухие цифры за 2 последние года, вы видели убедительно, что по сравнению с прошлыми годами значительно увеличилось количество кружков, кружковцев, выполненных научных работ (это, пожалуй, основной критерий), число конференций и заслушанных на них докладов. ...Позвольте выразить надежду, что новый совет будет работать так, чтобы Общество КМИ вечно удерживало звание лучшего в республике, как оно считалось до этих пор”* [19].

Рада товариства завжди критично ставилась до своєї діяльності. Її члени усвідомлювали, що глибокий аналіз власних помилок і недоліків у роботі є невід'ємним компонентом майбутньої лікарської спеціальності та має бути керівним принципом на шляху до вдосконалення і розвитку. Тому в кожному звіті вони ретельно описували конкретний перелік чинників як з боку професорсько-викладацького складу кафедр, адміністрації, так й з боку членів товариства, які гальмували розвиток студентської науки в інституті. Так, деякі кафедри недостатньо приділяли увагу студентським науковим гурткам, своєчасно не планували студентську наукову роботу, не включали студентів до складу виконавців комплексних теоретичних і клінічних досліджень і не готували гуртківців на конференції та конкурси наукових робіт. Крім того, негативно впливала в організаційному аспекті й відсутність практики затвердження тематик наукових гуртків на інститутських вчених радах, що безсумнівно підвищувало б відповідальність при виконанні наукових досліджень студентами. З іншого боку, відсутність задовільних умов для проведення досліджень, нестача обладнання і експериментальних тварин для роботи гуртківців не сприяло розвитку самостійних досліджень і зводило діяльність молодих науковців до реферативної.

Основними недоліками роботи Ради було недостатнє її висвітлення на сторінках інститутської преси, погана організація спеціальної роботи зі Сталінськими стипендіатами, неналежний зв'язок Ради із старостами гуртків та представниками профспілкової організації студентів.

У всі часи товариство з великою повагою та вдячністю ставилося до своїх вчителів і наставників, які по-батьківськи опікувалися його справами, переймалися його невдачами, раділи кожному успішному крокові, підтримували його усіма можливими матеріальними і духовними засобами. Важко переоцінити внесок у розвиток студентської

науки в післявоєнний період наукового керівника молодіжного наукового об'єднання у 1950-1956 роках, завідувача кафедри педіатрії, професора Р.Ю.Кольнер, голови організації в 1945–1950 роках, завідувача кафедри фармакології, академіка АМН СРСР, професора О.І. Черкеса, а також завідувача кафедри біохімії, професора С.І. Винокурова, завідувача кафедри мікробіології, професора С.С. Дяченка, завідувача кафедри біології, професора К.Ю. Кострюкової, завідувача кафедри гігієни праці, професора Г.Х. Шахбазяна. Їх світла пам'ять завжди буде шануватися членами Студентського наукового товариства імені О.А. Киселя.

Чималою була роль організації й у вихованні майбутніх видатних лікарів, педагогів, науковців, громадських діячів, які перші свої кроки науковою стежиною робили у дружній родині студентського наукового товариства або ж як прості члени, або ж активно беручи участь в організаційній роботі. Так, наприклад, будучи студентами, його головами у післявоєнний період були провідний вітчизняний фармаколог, член-кореспондент НАН і НАМН України, РАМН, заслужений діяч науки УРСР, лауреат Державної премії УРСР, професор Ф.П. Трінус і відомий анатом, член-кореспондент НАПН України, заслужений діяч науки УРСР, лауреат Державної премії УРСР, професор І.І. Бобрик, а відповідальним за секцію санітарно-гігієнічного факультету – лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, професор І.І. Нікберг. Активно займалися науковою роботою та виступали з доповідями на наукових форумах у ці роки академік НАН, НАМН, НАПН України, РАМН, заслужений діяч науки і техніки УРСР, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, професор Є.Г. Гончарук, член-кореспондент АМН СРСР, заслужений діяч науки УРСР, лауреат Державної премії УРСР, професор О.Й. Грицюк, член-кореспондент НАН і НАМН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки, професор І.М. Трахтенберг, заслужений працівник народної освіти УРСР, професор В.Д. Чеботарьова та багато інших. Всі вони згодом, вже керуючи кафедрами, факультетами і навіть навчальними та науковими закладами, згадуватимуть з великою вдячністю той час, коли мали змогу розкрити свій талант і реалізувати його на користь медицини.

Із дня Великої перемоги промайнуло якихось десять років, але їх вистачило керівному складу організації, щоб реформувати студентську науку в інституті. За короткий післявоєнний період їм вдалося залучити велику кількість студентів до роботи у наукових гуртках, збільшити обсяги експериментальних досліджень, на основі досвіду обліку діяльності гуртків рекомендувати на наукову роботу найкращих випускників, провести конференції різного рівня, розвинути, наскільки це було можливо, видавничий сектор [22]. Фактично своїми досягненнями вони справили слова засновника товариства Олександра Андрійовича Киселя, які він написав у привітальній промові на 30-річний ювілей організації: *“Сердечно приветствую Клиническое Общество; уверен в его блестящем будущем”* [21].

Сьогодні ми пишаємося мужністю вихованців Студентського наукового товариства імені О.А.Киселя у найважчі для Батьківщини хвилини, пишаємося їх готовністю служити і розумом, і серцем, і тілом на користь славетної київської медичної школи, пишаємося значущістю їх наукових відкриттів. Вони надихають нас своїм великим прикладом на нові звершення і бажають нам гідно продовжувати розпочату ними справу.

Рецензент: член-кор. НАМН України, д.мед.н., професор Нетяженко В.З.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. – Отчет о работе института за 1947/48 учебный год. – Работа научно-студенческого общества и студенческих научных кружков. – Арк. 407-417.
2. Архів Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. – Отчет о работе института за 1949-50 уч. год. – Работа научно-студенческого общества и студенческих научных кружков. – Арк. 377-398.
3. Архів Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. – Отчет о работе института за 1950-51 учебный год. – Работа студенческого научного общества. – Арк. 521-539.
4. Архів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. – Отчет о работе института за 1952/53 учебный год. – Работа научного студенческого общества. – Арк. 371-386.
5. Архів Національного медичного університету імені О.О.Богомольця. – Отчет о работе института за 1953/54 учебный год. – Отчет о работе студенческого научного общества. – Арк. 458-467.
6. Архів Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. – Отчет о работе института за 1954/55 уч. год – Работа студенческого научного общества. – Арк. 111-123
7. Бобрик И.И. 75 лет научного студенческого общества Киевского медицинского института [Текст] / И.И. Бобрик, В.А. Березовский // Тезисы докладов XVI научной студенческой конференции, посвященной 75-летию научного студенческого общества Киевского медицинского института. – К., 1956. – С.3-6.
8. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 18. – Арк. 1-5.
9. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 24. – Арк. 1-3.
10. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 37. – Арк. 1-24.
11. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 46. – Арк. 1-29.
12. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 61. – Арк. 1-127.
13. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 62. – Арк. 1-25.
14. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 85. – Арк. 1-21.
15. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 113. – Арк. 1-22.
16. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 148. – Арк. 1-47.
17. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 184. – Арк. 1-71.
18. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 185. – Арк. 1-32.
19. Державний архів м. Києва. – Ф. Р-352. – Оп. 38. – Спр. 268. – Арк. 1-22.
20. Жуковский Л.И. История студенческого научного общества Киевского медицинского института [Текст] / Л.И. Жуковский // Тезисы докладов студенческой научной конференции, посвященной 110-летию со дня основания Киевского медицинского института и 70-летию Студенческого научного общества. – К., 1952. – С.11-15.
21. История Клинического общества студентов-медиков Императорского Университета Св.Владимира с 1881 по 1913 год [Текст] – К., 1913. – 32 с.
22. Свінціцький І.А. Студентське наукове товариство імені О.А.Киселя: славетні сторінки минулого та перспективи на майбутнє [Текст] / І.А.Свінціцький // Український науково-медичний молодіжний журнал. – 2011. – №1. – С. 6-16.

**ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ
СТУДЕНТОВ В КИЕВСКОМ МЕДИЦИНСКОМ
ИНСТИТУТЕ В ПОСЛЕВОЕННЫЙ ПЕРИОД
(40–50-е ГОДЫ XX ВЕКА)**

Свинцицкий И.А., Джума К.А.

*Национальный медицинский университет
имени А.А.Богомольца, г. Киев, Украина*

Резюме. В статье освещены особенности организации научно-исследовательской работы студентов в Киевском медицинском институте в первые десять лет после окончания Второй Мировой войны. На основе системного анализа архивных документов и данных литературы проведена научная и историко-медицинская оценка достижений и недостатков деятельности студенческого научного общества ведущего высшего медицинского учебного заведения нашей страны в указанный период, а также подчеркнута его роль в воспитании будущих выдающихся врачей, педагогов, ученых и общественных деятелей.

Ключевые слова: научно-исследовательская работа студентов, Киевский медицинский институт, студенческое научное общество, история медицины, послевоенный период

**PECULIARITIES OF STUDENTS' SCIENTIFIC
AND RESEARCH WORK ORGANIZATION IN KYIV
MEDICAL INSTITUTE IN THE POSTWAR PERIOD
(40–50-ies OF THE 20th CENTURY)**

I. Svintsitskyi, K. Dzuma

*Bogomolets National Medical University,
Kyiv, Ukraine*

Summary. The article outlines the peculiarities of students' scientific and research work organization in Kyiv Medical Institute in the first decade after the Second World War. Based on a systematic analysis of archival documents and the literature data scientific, historical and medical evaluation of the achievements and shortcomings of activity of students' scientific society of leading higher medical institution of our country in this period is conducted. It is also emphasized its role in the education of future outstanding physicians, pedagogues, scientists and public figures.

Keywords: students' scientific and research work, Kyiv Medical Institute, students' scientific society, history of medicine, postwar period